

3. Ünite

SES BİLGİSİ VE TELAFFUZ

1. Türkçenin Ses Özellikleri.....	48
2. Ses Olayları	51
Konu Değerlendirme Testi - 1	57
3. Telaffuz (Söyleyiş)	58
Konu Değerlendirme Testi - 2	67



Türkçenin Ses Özellikleri

101 102

Dilin en küçük yapısından en büyük birlik olan cümleye kadar dili meydana getiren tüm yapılarda ses adı verilen unsurlar vardır. Sesi genel anlamda **kulağın duyabildiği titreşimler** olarak tanımlayabiliriz. Dillerin ses yapısını inceleyen bilime **ses bilgisi (fonetik)** adı verilir.

Türkçedeki 29 ses, ses yolundaki oluşma süreci dikkate alınarak iki gruba ayrılmıştır: **Ünlüler** ve **ünsüzler**.

1. Ünlüler ve Özellikleri

Meydana geliş sırasında ses yolunda hiçbir engele uğramadan oluşan seslere **ünlü** adı verilir. Ses tellerini titreştirerek bir sedaya sahip olan bu ünlülerin şekillenmesi ise ağız boşluğunda gerçekleşmektedir. Bu şekillenmeyi **dil**, **dudaklar** ve **cene** sağlamaktadır.

Türkçede sekiz ünlü vardır: **a, e, ı, i, o, ö, u, ü**.

a) Kalın - İnce Ünlüler

Ünlülerden bazılarının meydana geliş noktası dilin arka tarafıdır; bu tür ünlülere **kalın ünlüler** denir.

Ünlü Uyumları

Türkçe kelimelerde ünlüler arasında bir uyum söz konusudur. Ünlü uyumu, **bir kelimedeki bulunan ünlülerin bazı özellikleri yönünden birbiriyle uyum içinde** olmasıdır.

Türkçede, kelimelerde gerek kökte gerekse ekte bulunan ünlüler bu uyuma uymak zorundadır.

Bir kelimenin ilk hecesinde bulunan ünlünün özellikleri ne ise ondan sonra gelen ünlülerin buna uygun özellikte olması gerekmektedir.

Türkçe kelimelerde ünlü uyumu iki yönden incelenir:

- Kalınlık - İncelik Uyumu (Büyük Ünlü Uyumu)**
- Düzlük - Yuvarlaklık Uyumu (Küçük Ünlü Uyumu)**

a) Kalınlık - İncelik Uyumu (Büyük Ünlü Uyumu)

"Sabahleyin Ali'nin bir semaver bir de fabrikanın önünde bekleyen salep güğümü hoşuna giderdi. Sonra sesler, Halicioğlu'ndaki askerî mektebin borazanı, fabrikanın uzun ve bütün Halic'i anlatan düdüğü, onda arzular uyandırır, arzular söndürdü. Demek ki Ali'miz biraz şairce idi."

Bunlar dilin **geriye çekilmesiyle** oluşur.

Kalın ünlüler: **a, ı, o, u** sesleridir.

İnce ünlülerin meydana geliş noktası ise **dilin ön kısmıdır**. **e, i, ö, ü** ünlüleri **dilin ileri doğru itilmesiyle** oluşur.

b) Geniş - Dar Ünlüler

Alt çenenin çok açılıp ağız boşluğunun genişlemesiyle oluşan ünlülere **geniş ünlü**, **alt çenenin az açılıp ağız boşluğunun daralmasıyla** oluşan ünlülere de **dar ünlü** denir.

Geniş ünlüler: **a, e, o, ö** Dar ünlüler: **ı, i, u, ü**

c) Düz - Yuvarlak Ünlüler

Sesin oluşumunda dudaklar bazen yuvarlaklaşır. Bu durumda ortaya çıkan ünlülere **yuvarlak ünlüler** denir. Eğer ünlülerin oluşumunda dudaklar yayvan ve düz bir şekil alıyorsa bunlara da **düz ünlü** denir.

Yuvarlak ünlüler: **o, ö, u, ü** Düz ünlüler: **a, e, ı, i**



video

Bu metindeki " **önünde**, **bekleyen**, **güğümü**, **giderdi**, **sesler**, **bütün**, **söndürdü** " kelimelerinin ince ünlüyle başlayıp ince ünlüyle devam ettiğini görüyoruz.

Öte yandan " **hosuna**, **sonra**, **borazanı**, **onda**, **uyandırır** " kelimeleri kalın ünlüyle başlayıp kalın ünlüyle devam ediyor.

Türkçe bir kelimenin, **ilk hecesindeki ünlü inceyse diğer ünlüler de ince, ilk hecesindeki ünlü kalınsa diğer ünlüleri de kalın** olur.

Buna **büyük ünlü uyumu** denir.

* **gönül**, **akıllı**, **sevinc**, **gözlemci**, **izlenim**, **balıkçı** ... kelimeleri büyük ünlü uyumuna uyar-ken

* **televizyon**, **otobüs**, **beraber**, **kitaplık**, **konserve**, **esya** ... kelimeleri büyük ünlü uyumuna uymaz.

Notlarım

etkinlik

✱ Aşağıdaki tabloyu örnekteki gibi dolduralım.

Kelime	B. Ünlü Uyumu	K. Ünlü Uyumu
görüşülür	uyar	uyar
komsularına	uyar	uyar
memnunluk	uymaz	uyar
karşılık	uyar	uyar
kibar	uymaz	uyar
durumunda	uyar	uyar
daktilo	uymaz	uymaz
açıkça	uyar	uyar
sorgusuz	uyar	uyar
macera	uymaz	uyar
ortasında	uyar	uyar

Kelime	B. Ünlü Uyumu	K. Ünlü Uyumu
bütünlük	uyar	uyar
geldiği	uyar	uyar
bulunan	uyar	uyar
kabul	uyar	uymaz
konvoy	uyar	uymaz
anlayış	uyar	uyar
bilgisiz	uyar	uyar
insanın	uymaz	uyar
çocuğu	uyar	uyar
vücut	uymaz	uyar
müzik	uyar	uymaz

2. Ünsüzler ve Özellikleri

Ünsüzlerin meydana gelişinde, **hava ya da ses akımı ses aygıtında birtakım engellere uğrar**.

Ses; diş, dudak, damak, dil vb. organlarda şekillenerek oluşur.

Türkçede 21 ünsüz vardır: **b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z.**

Bu sesleri üç şekilde sınıflandırabiliriz:

a) Meydana Geliş Noktalarına Göre:

Bütün ünsüzlerin ses aygıtında bir meydana geliş noktası vardır. Bunlar şöyledir:

• Dudak ünsüzleri : **b, f, m, p, v**

• Diş ünsüzleri : **c, ç, d, n, s, ş, t, z**

• Damak ünsüzleri : **g, k, l, r, y**

• Gırtlak ünsüzleri : **ğ, h**

b) Sürekli Söylenip Söylenmemelerine Göre:

Ünsüzler söyleniş sürelerine göre sürekli ve süreksiz olmak üzere ikiye ayrılır.

Sürekli ünsüzler : **f, ğ, h, j, l, m, n, r, s, ş, v, y, z**

Süreksiz ünsüzler : **b, c, ç, d, g, k, p, t**

c) Ses Tellerinin Durumuna Göre:

Bazı ünsüzler, ses tellerini titrestirirken bazıları titrestirmez. Buna göre de yumuşak (**ses tellerinin titreşmesiyle oluşanlar**) ve sert (**ses tellerini titrestirmeden oluşanlar**) olarak sınıflandırılırlar:

Yumuşak ünsüzler: **b, c, ç, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z**

Sert ünsüzler : **ç, f, h, k, p, s, ş, t**



Notlarım

Ses Olayları

107 108

1. Ünsüz Yumuşaması (Ünsüz Değişimi)

Kelime sonlarındaki süreksiz-sert ünsüzlerin (p, ç, t, k – “ketçap” diye şifreleyerek akılda tutabiliriz.) **ünlüyle başlayan bir ek alınca yumuşak karşılıkları olan b, c, d, g, ğ’ye dönüşmesi kuralıdır.**

p, ç, t, k → b, c, d, g, ğ

ağac → ağacı
toprak → toprağı
ekmek → ekmeği
inat → inadın
kitap → kitabı

Şu ayrıntılara dikkat edelim:

★ **Özel isimlerin söylenişteki yumuşaması yazıya uygulanmaz**

Ahmet → Ahmet’i → Ahmedi
yazıda okunuşta

★ **Tek heceli kelimelerin birçoğu bu kurala uymaz**

ip → ipi saç → saç
kork → korku sap → sapı

★ **Öte yandan bazı tek heceli kelimelerde yumuşama olabilir**

çok → çoğu renk → rengi
yurt → yurdu geç → gecik

★ **Türkçeye girmiş bazı yabancı kelimelerin sonundaki sert sessizler yumuşamaz**

hukukun, cemiyeti, sanatı, biletim ...

★ **Bazı fiillerde “t” ile türetilen kelimelerde yumuşama görülmez**

anıtı, taşıtı, yapıtı, konutu ...

2. Ünsüz Sertleşmesi (Ünsüz Benzeşmesi)

“f, s, t, k, ç, ş, h, p (“fıstıklı sahap” diye şifreleyerek akılda tutabiliriz.) sert ünsüzleriyle biten kelimelerin sonuna, yumuşak ünsüzlerden “c, d, g” ile başlayan bir ek getirildiğinde eklerin başındaki bu ünsüzler “ç, t, k” ye dönüşür. Bu ses olayına

ünsüz benzeşmesi denir.

dişci → dişçi geçdi → geçti
unutgan → unutkan sokakdan → sokaktan
susgun → suskun arkadaşca → arkadaşça

Şu ayrıntılara dikkat edelim:

★ **Özel adlara ve sayılara gelen eklerde de ünsüz benzeşmesi gerçekleşir**

Tokat’dan → Tokat’tan
2004’de → 2004’te
3’de → 3’te

★ **Kısaltmalara ekler bu kurala uyularak getirilir.**

TÜBİTAK → TÜBİTAK’tan
AKUT → AKUT’ca
AGİK → AGİK’te

3. Ünsüz Düşmesi

Ünsüz düşmesinin meydana geldiği durumlar şunlardır:

a) **“-cik, -cek” ekleri bazı kelimelerdeki -k sesini düşürür.**

küçük + cük → küçücük büyük + cek → büyücek
ufak + cık → ufacak alçak + cık → alçacak

b) **“k” ünsüzü ile biten kimi kelimelere “l” eki geldiğinde bu kelimelerdeki “k” ünsüzü düşer**

yüksek + l → yüksel- alçak + l → alçal-

Notlarım

4. Ünlü Düşmesi

Ünlü düşmesinin meydana geldiği durumlar şunlardır:

➤ İkinci hecesinde **dar ünlü bulunan bazı kelimelere ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde** ikinci hecedeki dar ünlü düşer.

burun + u → **burnu** akıl + ı → **aklı**
fikir + i → **fikri** zihin + i → **zihni**
omuz + u → **omzu** göğüs + ü → **göğsü**

➤ Ünlü ile biten kimi kelimelere isimden fiil yapım eki olan **"-la, -le" getirildiğinde bu ekten önceki ünlü düşer.**

koku + la → **kokla-** sızı + la → **sızla-**
tasarı + la → **tasarla-** yumurta + la → **yumurtla-**

➤ Birleşik kelime oluşumunda ünlü düşebilir.

ne + için → **niçin** kahve + altı → **kahvaltı**
ne + asıl → **nasıl** cuma + ertesi → **cumartesi**
sabır + et → **sabret-** kahır + et → **kahret-**

5. Ünsüz Türemesi

Asıllarında ikinci bir ünsüz bulunduğu hâlde Türkçede tek ünsüzle kullanılan kelimeler, ünlüyle başlayan bir ek aldığı ya da yardımcı eylemle birleştiğinde ikinci ünsüzler ortaya çıkar

Buna **ünsüz türemesi** denir.

af + etmek → **affetmek** hak + ı → **hakkı**
zan + etmek → **zannetmek** sık + ı → **sıkkı**
red + etmek → **reddetmek** zan + ım → **zannım**

6. Ünlü Türemesi

Bazı kelimelerde küçültme ya da pekiştirme yapıldığında kelimenin aslında olmayan bir ünlü türer

Örneğin,

dar + cık → **daracık** az + cık → **azıcık**
bir + cık → **biricik** genç + cık → **genccecik**

➤ İkinci hecesinde dar ünlü bulunan eylemlere getirilen **"-l" eki**, ikinci hecedeki ünlüyü düşürür.

çevirmek → **çevrilmek**
kıvrılmak → **kıvrılmak**

➤ Ünlü düşmesi, kelime yapım eklerinden birini aldığı da oluşabilir.

kıvr + ım → **kıvrım**
çevir + e → **çevre**
yalın + ız → **yalnız**
ayır + ım → **ayrım**

Ünlü düşmesi görülen birkaç kelime yazalım.

➡ **Öğreci cevapları** ➡ **Öğreci cevapları**
➡ **gecerli** ➡ **gecerli**

7. Ünlü Daralması

Son hecesinde **"a, e" ünlüsü bulunan bir kelimeye "-yor" eki getirildiğinde "a, e" ünlüleri daralarak "ı, i, u, ü" ye dönüşür.**

Buna **ünlü daralması** denir.

başla - yor → **başlıyor** yazma - yor → **yazmıyor**
izle - yor → **izliyor** gelme - yor → **gelmiyor**
yasa - yor → **yaşıyor** görme - yor → **görmüyor**
iste - yor → **istiyor** ağla - yor → **ağlıyor**

Tek heceli olan **"de-" ve "ye-" eylemlerine ünlüyle başlayan ekler getirildiğinde araya giren "y" sessizinin etkisiyle bu eylemlerin sonundaki "e" sesi daralarak "i" ye dönüşür.**

deyerek → **diyerek** yeyen → **yiyen**
deyecek → **diyecek** yeyecek → **yiyecek**

➤ Notlarım

8. Ulama

Ünsüzle biten bir kelimedenden sonra ünlüyle başlayan bir kelime gelirse bunlar birleştirilerek okunur

Telaffuzda gerçekleşen bu ses olayına **ulama** denir ve **ulama** yazıda gösterilmez.

Sıladan geliyorsunuz.

Ne var ne yok bizim oralarda

Çiçek açmış mı erikler

İpek perdeli pencerenin altında

9. Kaynaştırma (Yardımcı Ses)

Ünlüyle biten kelimeler yine ünlüyle başlayan bir ek aldığımda iki ünlü yan yana gelemeyeceğinden araya "y, s, ş, n" ünsüzlerinden biri girer

bu kaynaştırma sesidir.

anne + i → anneyi

kapı + ı → kapısı

ora + a → oraya

gelme + i → gelmesi

o + ı → onu

iki + er → ikiser

evi + e → evine

altı + ar → altısar

ağla + an → ağlayan

eli + den → elinden

10. Ünsüz Dönüşümü (Dudak Ünsüzlerinin Benzeşmesi)

Dudak ünsüzlerinden "b" sesi kendinden önce gelen ve diş ünsüzü olan "n" yi kendine benzeterek dudak ünsüzlerinden "m" ye dönüştürür

Buna **ünsüz dönüşümü** denir.

sümbül → süm**ü**l

tenbel → **tem**bel

çenber → **çem**ber

saklanbaç → **saklam**baç

Türkçe Kelimelerin Ses Özellikleri

- "o, ö" sesleri ilk hecenin dışında bulunmaz. (-yor eki bu durumun istisnasıdır.)
- İki ünlü yan yana gelmez, gelenler **Türkçe asıllı değildir**
şair, şiir, vaiz, faul...
- Türkçe kelimelerde birkaç istisna dışında **ses ikizleşmesi** yoktur, olanlar Türkçe değildir.
siddet, hassas, kuvvet...
- Türkçede uzun sesler bulunmaz**; uzun sesli içeren kelimeler Türkçe değildir.
kismî, nihaî, âdiyet...

- Türkçe kelimeler iki ünsüzle bitebilir ancak belirli ünsüzlerle...

alt, üst, sarp, kurt, art...

- Türkçe kelimelerde "f, h, j" sesleri yoktur.

- Türkçede "l, r, ğ, ç, m, n, v, z" sesleri kelime başında bulunmaz.

- "b, c, d, g" ünsüzleri (söyleyişte yer alsada) yazımda kelime sonunda bulunmaz; **p, ç, t, k** olarak yazılır.

- Bu sıraladığımız kuralların birçoğunun istisnası vardır.



Notlarım

etkinlik

- ✱ Tablodaki kelimeleri örnekte olduğu gibi Türkçenin ses özelliklerine göre değerlendirilim.

evvel	Türkçe kelime köklerinde aynı cinsten iki ünsüz yan yana bulunmaz.
sahaf	"h" sesi yoktur.
zannımca	Ses ikizleşmesi yoktur.
vaad	İki ünlü yan yana gelmez.
klasik	Kalın, ince ünlüler bir arada bulunmaz, iki ünsüz yan yana gelmez.
jilet	"j" sesi ile Türkçe kelime başlamaz.
radyo	İlk heceden sonra yuvarlak ünlü olmaz.
kâtip	Uzun ünlü bulunmaz.
hiddet	"h" sesi ile başlamaz.
acayip	Kalın ve ince ünlüler bir arada bulunmaz.
insanî	Uzun ünlü bulunmaz.
jöle	"j" sesi ile başlamaz.
banyo	İlk heceden sonra yuvarlak ünlü bulunmaz.

etkinlik

- ✱ Aşağıdaki metinde, numaralanmış kelimelerde hangi ses olaylarının olduğunu yazalım.

Yolu açık olsun da ertesi yıl sağ salim eve dönsün diye çocuk sokak kapısından çıkınca annesi, sokağa

1 bir maşrapa su atmişti. Babası dişten tırnaktan artılarak Mehmet'e bir ikinci mevki bilet almaya çalış-

mişti. Fakat ne birincide ne ikinci de boş yer bulabil-
di. Çocuk güvertede gidecekti. Zaten vapurun ambarı

ve güvertesi okul çocuklarıyla dolmuştu. Mehmet'e
babası: "Paranı iç cebinde sakla, sakın çıkarma de-

10 mişti. Vapurun güvertesinde elindeki ufak kumanya sepetiyle, kendine kalabalıkta yol açmaya çalışan çocuğa adamın biri çarptı. Kumanya sepeti denize

düştü. (...) Cebindeki paranın da çalınmış olduğunu

gördü. Tan yeri o sırada ağarmaya koyuldu. Yepyeni

bir gün doğuyordu. Vapurda vinçler hırıldıyor, sesler,

emirler veriliyor; selamlaşıyor, vedalaşıyorlardı. (...)

Cevat Şakir

1. ünlü daralması / kaynaştırma

2. kaynaştırma

3. ünsüz yumuşaması

4. ünsüz benzeşmesi

5. ünsüz benzeşmesi

6. kaynaştırma

7. ünsüz benzeşmesi

8. ünsüz yumuşaması / benzeşmesi

9. ünsüz dönüşümü

10. kaynaştırma

11. ünsüz yumuşaması

12. ünsüz benzeşmesi

13. ünsüz yumuşaması / kaynaştırma

14. ünsüz yumuşaması / kaynaştırma

15. ünlü daralması

Notlarım



Şimdi Okuma Zamanı

Bahçedeki İhtiyar

Yıllar bir gözyaşı olup da kaymış
Nurlu ihtiyarın yanaklarında
Yapraktan saçını yerlere yaymış
Sonbahar ağlıyor ayaklarında

Süzüyor ufukta bir kızıl yeri
İçi karanlıkta dolu gözleri
Alnında akşamın ince kederi
Sessizliğin sırrı dudaklarında

Yanan bir kağıtta küçük bir satır
Yazı gibi akşam onu karartır
Artık o silinen bir hatıradır
Bu ıssız bahçenin uzaklarında

Necip Fazıl KISAKÜREK



etkinlik

- ★ “Bahçedeki İhtiyar” şiirinde, ses olaylarının bulunduğu kelimeleri aşağıya yazalım.

Ünsüz Yumuşaması

→ sessizliğin

Ünlü Daralması

→ ağlıyor

Kaynaştırma Ünsüzü

→ yanaklarında

→ saçını

→ ayaklarında

→ dudaklarında

→ onu

→ bahçenin

→ uzaklarında

Ünsüz Benzeşmesi

→ yapraktan

→ ufukta

→ kağıtta

Ünlü Düşmesi

→ alnında

Ünsüz Türemesi

→ sırrı

- ★ Bu şiirde ünsüz yumuşaması kuralına aykırılık gösteren kelimeleri aşağıya yazalım.

→ saçını / içi / karartır

Notlarım

etkinlik

Aşağıdaki cümlelerin doğru olanlarını **D**, yanlış olanlarını **Y** ile gösterelim.

1. Küçük ünlü uyumu ünlülerin düzlük-genişlik ve darlık-yuvarlaklık özelliklerine dayanmaktadır. **D**
2. "genişçe, toprağı, sınıfta, kaşığı" kelimelerinde, aynı ses olayı görülmektedir. **Y**
3. Ünsüzler, ses yolundan çıkarken herhangi bir engele uğramadan oluşan seslerdir. **Y**
4. "-leyin, -gil, -daş, -yor, -mtrak, -ki" ekleri kimi durumlarda büyük ünlü uyumuna aykırılık gösterir. **D**
5. Türkçe kelimelerde "o" ünlüsü bulunmaz. **Y**
6. "p, ç, t, k" ile biten kelimelere ünlüyle başlayan bir ek gelirse bu sert ünsüzler yumuşayarak "b, c, d, g, ğ" ye dönüşür. Buna "ünsüz değişimi" denir. **D**
7. Ünsüz sertleşmesi kuralı sayılara ve özel isimlere ek getirilirken uygulanmaz. **Y**
8. Ünsüz türemesi çoğunlukla Türkçeye yabancı dillerden girmiş kelimelerde görülür. **Y**
9. Ulama yalnızca telaffuzda uygulanan bir ses olayıdır. **D**
10. Ünlüyle biten kelimeye üçüncü tekil kişi iyelik eki geldiğinde araya "y" kaynaştırma ünsüzü girer. **Y**

etkinlik

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri uygun ifadelerle dolduralım.

- ✦ Son hecesinde "a, e" ünlüsü bulunan bir kelimeye -yor eki gelirse "a, e", "ı, i, u, ü" ye dönüşür. Buna **ünlü daralması** denir.
- ✦ "Okuyor, solgun, döviz, yağmur, yumurta" kelimelerinden **okuyor** ve **döviz** kelimeleri, küçük ünlü uyumuna uymaz.
- ✦ "Açtı, çalışkan, kitapta, çiçekçi" kelimelerinin tümünde **ünsüz benzeşmesi** görülmektedir.
- ✦ "Gülücük, azıcık, öpücük" kelimelerinde **ünlü türemesi** " halletmek, hissetmek, reddetmek" kelimelerinde **ünsüz türemesi** vardır.
- ✦ Şimdiki zaman eki "-yor" ve "y" kaynaştırma ünsüzünün **daraltıcı** etkisi vardır.
- ✦ Türkçe kelimelerin sonunda **b, ç, d, g, ğ** harfleri bulunmaz.
- ✦ "b" sesinden önce gelen "n" sesi **m'ye** dönüşür. Buna **ünsüz dönüşümü** denir.
- ✦ **Büyük ünlü** uyumu harflerin kalınlık ve incelik özelliğine dayanır.
- ✦ **Ünsüz yumuşaması** ve **ünsüz benzeşmesi** ses olaylarında ünsüz uyumu söz konusudur.
- ✦ **Maç, ot, ip** örneklerinde olduğu gibi bazı tek heceli kelimelerde ünsüz yumuşaması olmaz.

1. Türkçe kelimelerde, kalın ve ince ünlüler bir arada bulunmaz.
Aşağıdakilerin hangisindeki altı çizili kelime bu kurala uymaz?
- A) Bu davranışın bardağı taşıran son damla oldu.
B) Geçmişini bilmeyen uluslar gelecekte de aynı yanlışları yapabilir.
C) Beklenmeyen bir gelişme olursa sizi bilgilendiririz.
D) Gündeme aldığımız konular arasında bu da bulunuyor.
E) Elimizde kalan paketlenmiş son kolileri de yolladık.
2. Kalabalığın arasından tiz bir kadın sesi yükseldi.
Bu cümlede aşağıdaki ses olaylarının hangisi yoktur?
- A) Ünsüz yumuşaması
B) Ulama
C) Ünsüz düşmesi
D) Kaynaştırma
E) Ünsüz benzeşmesi
3. Ünsüz benzeşmesi kuralına uyulmaması yazım yanlışına neden olur.
Aşağıdakilerin hangisinde bu açıklama örneklenmiştir?
- A) Sözlerinizi dostca uyarılar olarak algıladım.
B) Baştan sona hepsini tekrarladım.
C) Çantamı arabada unutmuştum.
D) Trafik yüzünden bir saat geciktim.
E) Kararlarıma saygı duymanızı beklerim.
4. Balıklar çıkacak yoluna, karşıcı
Sevineceksin
Ağları silkeledikçe
Deniz gelecek eline pul pul
Ruhları sustuğu vakit martıların
Kayalardaki mezarlarında
Birden
Bir kıyamettir kopacak ufuklarda
Bu dizelerde;
I. ünsüz yumuşaması
II. ünsüz benzeşmesi
III. ünlü daralması
IV. ünlü düşmesi
ses olaylarının hangileri vardır?
- A) I. ve II. B) I. ve III. C) I. ve IV.
D) II. ve III. E) III. ve IV.
5. Aşağıda verilen cümlelerdeki altı çizili kelimelerden hangisinde herhangi bir ses olayı yoktur?
- A) Bu kasaba benim kişiliğimin oluşmasında çok önemli bir yere sahiptir.
B) En yakın arkadaşımın bu şekilde davranması beni hayal kırıklığına uğrattı.
C) Kitabın bu bölümünde yer alan olaylar ilgimi çekmedi.
D) Kullanmadığın eşyaları bizim yazlığa taşıyalım mı?
E) Bu mesleği seçmede neler etkili oldu.
6. "t" ile biten yabancı kelimeler ile bazı tek heceli kelimeler ünsüz yumuşaması kuralına uymaz.
Aşağıdakilerin hangisinde bu açıklamayı örnekleyen bir kelime kullanılmıştır?
- A) Bütün bunları sanatından ödün vermemek adına yapıyor.
B) Taşırken eşyaların bazılarını çizmiş, bazılarını kırmışlar.
C) Saat kaçta gelirsiniz, biz sizi bekleyelim mi?
D) Toplantıda alınan kararlara uymanızı umuyoruz.
E) Futbolcular, rakiplerini centilmence tebrik etti.
7. Bu ses, bu sessiz sokakta her zaman bir hayat uyandırır. Seslenen, gülüşen çocuklarla aralık kapılardan lakırdayan kadınlar işitirdim. Esmer renkleri, sessizlik arkasındaki hayaliyle aksamın ruhunu o kadar iyi ve ezberden biliyordum.
Bu parçada geçen aşağıdaki kelimenin hangisinde bir ses olayı yoktur?
- A) sokakta B) lakırdayan C) sessizlik
D) arkasındaki E) ruhunu
8. Versem kendimi bütün bütün
Bir yelkenli olup engine
Kansam bir an güzelliğine
Kuşlar gibi serseri ömrün
Bu dizelerde aşağıdaki ses olaylarından hangisi yoktur?
- A) Ulama
B) Ünsüz yumuşaması
C) Ünlü düşmesi
D) Kaynaştırma ünsüzü
E) Ünlü daralması



Telaffuz (Söyleyiş)

131 132



Simdi Okuma Zamanı

Türkçeyi Türkçe Gibi Konuşmak

(...) Ben diyorum ki konuşma, insandan insana uzanan en yakın köprüdür; içimizin boşluklarını dolduracak, karanlıkları ısıtacak; ardında iyicil, yüceltici ve mutluluklar yaratıcı duygu ile düşüncelerin saklı bulunduğu ruhumuzdaki kapalı kapıları açarak bizi birbirimize tamamlayacak nice yapıcı ve güzelleştirici güç varsa, hepsi de sadece bu köprüden geçer. Gelin görün ki, biz köprülerimizi çoktan atmış ya da hiç kurmamışız. Bu yüzden de sevgilerimiz cılız, sevinçlerimiz kısır, mutluluklarımız güdük kalmıştır. Şarkının biri: "Bir de baktık ki, çareyi çaresizlik almış." der. Ben de konuşmasızlığımızla, kördüğüm benzeri suskunluklarımıza bakarak anlaşmanın yerini anlaşmazlık almış dersem, aşırı mı gitmiş olurum? Ne olursa olsun, öz inancım şu: Konuşmanın güzeli, doğrusu, güzel ve doğru duygularla düşüncelerden kaynaklanır, beslenir. Bunun için de ataerkil aile düzenindeki geleneksel konuşma yasaklarını tez elden kaldırmak, doğru ve güzel duyguların insandan insana ulaşmasını sağlayacak köprünün kurulmasına dört elle sarılmak gerekir. Başka bir deyişle, sadece söylemeyi değil, dinlemeyi de karşılıklı olarak öğrenmeliyiz. "Hayvanlar

koklaşa koklaşa, insanlar konuşa konuşa anlaşır." diyenin elbet bir bildiği var, bence de sorun aslında budur işte. Konuyu bu açıdan böyle ele aldığımızda, ilkokuldan başlayarak bütün öğretim kademelerine konuşma eğitimi bir ders disiplini titizliğiyle girmedikçe sorunun çözüme kavuşması beklenemez diyebiliriz.

Kısaca, boğumlanmasından vurgusuna, tonlamasına ile tartımından hızına, ulaşmasına, durgusuna, durağına ve ezgisine özen göstererek Türkçeyi Türkçe konuşmak zorundayız, bu bir. Konuşma eyleminin kendisini eğitim ve öğretimdeki rolü ile kişilik oluşumunda ve zihinsel gelişiminde üstlendiği işlevselliği göz önünde tutularak okullarımızda konuşma eğitimine hemen ve öncelikle yer vermek gereğini kabullenmeliyiz, bu iki. Türkçenin konuşulmasındaki özelliklerle güzellikleri belirleyip belirtecek programlarla radyo ile TV'nin topluma ve sorunun çözümüne yardımcı olmasını istemeliyiz, bu da üç.

Bizden söylemesi.

Konuşma Eğitimi / Suat TAŞER



etkinlik

Metinden hareketle aşağıdaki soruları cevaplayalım.

- ✦ Yazar, sevgilerin cılız, sevinçlerin kısır, mutlulukların güdük kalışını neye bağlamıştır?

"Konuşma"nın iletişim aracı olarak yeterince kullanılmamasına

- ✦ "Türkçeyi Türkçe konuşmak" nasıl mümkündür?

Boğumlanmasından vurgusuna, tonlamasına, durağına, ezgisine özen göstermekle mümkündür

- ✦ "Konuşma, konuşarak anlaşma" alanındaki sorunlar nasıl çözülebilir?

Türkçenin bütünsel özelliklerine dikkat ederek

Okullarda konuşma eğitimine yer vererek

Kitle iletişim araçlarını doğru kullanarak

Notlarım

Ses ve Seslerin Kullanımı

En küçük gramer birliklerinden en büyük birlik olan cümleye kadar, dili meydana getiren bütün şekillerin içinde "ses" adı verilen unsurlar bulunur. O hâlde ses, **dilin malzemesine** verilen addır.

Dilin malzemesi olan ses, ciğerden başlayıp dudaklarda sona erer ve "**ses aygıtı**" adı verilen bir tezgâhta işlenir. Bu aygıtta değişik sesler değişik noktalarda meydana gelir. Seslerin şekillendiği bu noktalara "**meydana geliş noktası**" adı verilir. Örneğin "b" sesinin meydana geliş noktası dudaklar olmasına karşılık, "f" sesinin meydana geliş noktası **diş** tir.

Güzel ve etkili konuşmada söyleyiş, yani **seslerin doğru bir şekilde çıkarılması** son derece önemlidir. Kelimelerin doğru bir şekilde telaffuz edilmesi, vurguların doğru heceler ve kelimeler üzerinde yapılması, tonlamaların anlatılmak istenenlerle uyum içinde olması, ancak zamanla kazanılabilecek bir beceridir.

Ses kalitesi, **ses organlarının yapısına** bağlıdır. **Organların yapısı ise** kişinin biyolojik yapısıyla ilgilidir. Bu yüzden kalıtsal özellik taşıyan ve belki yaratılıştan gelenin niteliğini değiştirmenin olanağı yok ama doğal hâlini güçlendirmek, o merkezleri daha etkin ve oynak hâle getirmek bizim elimizde.

İnsan sesi tonlama, tını, ses bükümleri bakımından çok zengin bir yapıdadır.

Sesi **farklı biçimlerde kullanarak** sevinç, coşku, keder, kızgınlık vb. duyguları ifade edebiliriz.

İyi bir ses **isitilir**, **eğitilir**, **bükülür** ve **doğal** olmalıdır. Ses nefes alıştırmaları, ses adaleleri ve dil esnekliği çalışmalarıyla eğitilebilir.

Duraklama

Ses çıkarmak için soluk almaya ihtiyaç vardır. Ses belirli bir süre uzatılabilir ama konuşurken nefesimiz tükenebilir. Böyle bir durumda duraklanır ve yeniden soluk almak zorunda kalınır. İşte söz söylemenin doğallığı içinde, soluk almak için bir süre beklemeye

duraklama adı verilir.

Konuşurken duraklamalara yeterince önem verilmez, sık sık ve kısa duraklamalar yapılmazsa bol ve derin soluk alma ihtiyacı duyulur.

Yazıda karışıklıkların ve yanlış okumaların önüne geçmek, okumayı ve anlaşılmayı kolaylaştırmak için **noktalama işaretleri** kullanılır.



video

Notlarım

Vurgu

Bir metni, bir şiiri okurken ya da konuşma sırasında içinde bulunduğumuz duyguların etkisiyle sesler kimi zaman canlı, kimi zaman yumuşak çıkar. **Kelimelerin özelliğine, metindeki kullanımına, anlamına ve cümledeki özelliklerine göre bazı yerlerde kelime veya heceleri baskılı okuruz.**

Buna **vurgu** denir.



a) Kelime Vurgusu

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik

Bu dizelerde koyu yazılmış kelime veya ekler ötekilere göre daha belirgin söylenmektedir. Çünkü Türkçede genellikle son heceler belirgin söylenir. **İşte, bir kelimedeki hecelerden birinin ötekilere göre daha baskılı söylenmesine vurgu** denir.

Genel vurgu kurallarından söz edelim:

1. Türkçede vurgu genellikle **kelimenin son hecesindedir** : İnsanlar, balıkçı, yardımsız...
2. Bazen vurgu son heceden önceki hecelerden birine kayar. Şu durumlarda:
 - **Yer adlarında vurgu ilk hecededir** : Erzurum, Marmara, Ankara...
(Yer adı "-ya" ile bitiyorsa vurgu, sondan bir önceki; "-istan" ile bitiyorsa son hecededir: Almanya, Yunanistan...)

- Zarf, bağlaçlar, ünlem ve pekiştirmelerde vurgu **ilk hecededir**.
çünkü, eyvah, dimdik, şimdi, bembeyaz, önce, ayrıca...
- Olumsuzluk eki (-ma / -me) vurguyu **kendisinden önceki heceye yönlendirir** : bekleme, gelmeyin... (Ancak geniş zamanın olumsuzunda, vurgu bu hecededir: gelmez, görünmez...)
- Ek fiilin geniş zaman ekleri "-im, -dir, -sınız, -dirler" vurguyu **kendinden önceki heceye atar** : senindir, öğrenciyim...
- Hitaplarda vurgu **ilk hecededir** :
Arkadaş! , Çocuklar!
- 3. Tek heceli kelimelerde **vurgudan söz edilemez** .

etkinlik

- ✦ Aşağıdaki kelimelerin vurgulanan hecesini yazalım.

Kelime	Vurgulanan hece	Kelime	Vurgulanan hece
uyuma	yu	çekingen	gen
Sakarya	kar	Türkmenistan	tan
Avrupa	Av	apaçık	ap
yatırım	rim	başarılısınız	lı
Albay!	Al	hatta	hat
istememez	mez	Japonya	pon
tertemiz	ter	bilinç	linç
ancak	an	evli	li
açıktı	cık	kıpkırmızı	kıp

Notlarım

b) Cümle Vurgusu

Ulus Meydanı'nda
Ata'nın heykeline karşı
Bir öğretmen gördüm çocukların başında
Dal gibi ince,
Bir kemik bir deri
İnanmıştı, yüzünden belli;
Gözlerinden sevinç akıyordu.
Gözleri kurşun gibi ileri,
Mustafa Kemal'e bakıyordu.

Halim YAĞCIOĞLU

Bu dizelerdeki koyu renkte yazılmış kelimeleri baskılı bir şekilde okuyalım. Tek düze okunduğunda normal bir yazıyı andıran şiir, bu şekilde okunduğunda dinleyicileri daha da heyecanlandırıp duygulandıracaktır. Tabii ki bu sadece şiir için geçerli değildir, düz yazılarda da uygulanabilir. İşte **bu şekilde cümlede bazı kelimelerin söyleyiş ve cümledeki görevi bakımından baskılı söylenmesine cümle vurgusu** adı verilir.



"Seni sabahtan beri bekliyorum."

Tonlama

Bir kişinin sesi, söyledikleriyle ilgili duygularını yansıtır. Söylediklerini anlamamak da sesini dinleyerek bir insanın ne demek istediğini ya da duygularını az çok anlayabiliriz. **Sesin gerektiğinde yükselip alçalmasına, duygulu, coşkulu, sert ya da yumuşak olmasına tonlama** diyoruz.

Konuşma metnine göre ses gerektiğinde **yükselip alçalmalı, sert ya da yumuşak olabilmeli, tekdüzelikten kurtulabilmelidir.**

Özellikle soru ve ünlem cümlelerinde tonlama yapılmalıdır. Yanlış tonlama, sözlerin yanlış anlaşılmasına neden olabilir. Üzücü bir olayı mutlu bir ses tonuyla ifade edemeyiz. Aynı şekilde beğendiğimiz bir davranışı, küçümseyici bir tonlamayla söyleyemeyiz. Doğru bir tonlamayla yapılan konuşma **hem dinleyicilerin ilgisini çeker hem de konuşmanın amacına ulaşmasını sağlar.**

Boğumlama

Kelimelerin doğru bir şekilde telaffuz edilmesinde boğumlamanın büyük önemi vardır. Boğumlama,

diyen kişi bekleyişinin çok uzun sürdüğünü ifade etmek için "sabahtan beri" öbeğini vurgulu söyleyebilir.

Cümlede bir kelimeyi ya da ögeyi vurgulamak istiyorsak **yükleme yaklaştırırız**. Çünkü kurallı cümlelerde ve fiil cümlelerinde vurgu **yüklemden önceki ögededir**.

"Uzun zamandır **sizi** izliyorum." cümlesinde **nesne** vurgulanmıştır.

Ancak dikkat etmemiz gereken farklı durumlar olabilir. Şöyle:

- Cümle başında **virgülle ayrılan özneler vurguyu kendi üzerine çeker**.
Başlamak, bir işi yarı yarıya bitirmektir.
- **İsim cümlelerinde ve devrik cümlelerde** vurgu yüklem üzerindedir.
- Soru anlamının "mi" soru edatıyla sağlandığı cümlede vurgu, **"mi" den önceki sözcüktedir**.
Eğer soru anlamı soru sözcüğüyle sağlanmışsa vurgu **soru sözcüğündedir**.

hecelerin ses değerlerine uygun, doğru, güzel ve iyi anlaşılacak bir şekilde söylenmesidir

Boğumlama kusurları şunlardır:

Gıgılama / **ısıklama** / **kekemelik** / **ekleme** / **boğumlama gecikmesi** / **ağır boğumlama** / **tutukluk** / **gevşeklik**

Gıgılama: Günlük hayatta sıklıkla rastladığımız bir kusurdur. "R" harfinin küçük dilin titremesiyle boğazda meydana gelmesidir

Tutukluk: Söz söylerken bir hecenin üzerinde takılıp **heceyi birkaç defa tekrarlayarak söylemektir**

Atlama: **Hece atlayarak konuşmadır**

Kekemelik: **Damaktan gelen seslerle başlayan kelimelerin ilk sesini tekrar ede ede ve güçle söylemektir**

Ağır boğumlama: Heceleri gereğinden fazla uzatmaktır.

İsıklama: "s" ünsüzünü baskılı bir şekilde söylemektir.

Notlarım



Simdi Okuma Zamanı

Gizli Mabet

Böyle ansızın gitmek, alaturka evde tekliflere, teklüflere meydan bırakmayacak, tabiatı, pitoreski, bu Şark meftunu Frengi olduğu gibi gösterecekti. Sermet zavallının sevincine gülmekten katılıyordu. Ona veda ettik, bir arabaya atladık. Beyazıt'a indik. Frenkçe bir dükkândan ciğer gibi kıpkırmızı bir fes aldık. Kalıplattık. Tramvaya binmek istemedi.

– Buradan aşağı hep Türk mahallesi mi, dedi.

– Evet, hep Türk mahallesi.

– O hâlde rice ederim, yayan gidelim.

– Pekâlâ!.. dedim. Yangın yerlerinden yürüdük. Sisli bir hava, bulutlu, karanlık bir sema harap evlerin, tenha virânelerin sükûnuna sanki acı bir hüznü karıştırıyordu. Yolda ona talimat verdik. Sütanneme kendisi için çerkes diyecektik. (...)

(Yazar ve konuğu o gece sütannede kalır.)

Sabahleyin gayet güzel bir hava açılmıştı. Frengi uyanmış, giyinmiş buldum. Yatağın içine oturmuş, bir şeyler yazıyordu.

– Bonjur...

– Bonjur, mon ami!..

– Ne yazıyorsunuz?

– Oh, tahassusatımı!..

– O kadar mütehassis mi oldunuz?

– Tarif edemem, size tarif edemem!..



Simdi Okuma Zamanı

Aşağı indik, sabah kahvelerimizi içtik. Sütannemin ellerini öptük. Bu Frengi, daha beter Şark pitoreskinin içine batırmak için yayan olarak Fatih'e götürdüm. Caminin karşısındaki kahveye oturduk. Bir nargile ısmarladım. Dışarı üflemesin diye evvelâ ehemmiyetle içmek ameliyesini öğrettim. Keyiflerimiz gelmeye başlıyordu. Zavallıyı yine azıttırmak, coşturmak için:

– Azizim, şu karşındaki mabede bak, dedim. Ne letafet, ne mehabet değil mi?

Frenk gülümsedi, o kadar müteheyyiç görünmedi. Daha dün yıkık çeşmelerin, eğrilmiş duvarların huzurunda deli gibi çırpınan bu adamın kayıtsızlığı tuhafıma gitti. Sordum:

– Bu abideyi beğenmediniz mi, yoksa?

– Bu, bu mabet hiç... diye mavi gözlerini küçülterek tekrar gülümsedi.

– Ne demek hiç? Bu İstanbul'un en muazzam bir abidesidir...

– Bu, hiç... Bu mabet, hiç...

– Ne demek?

– Ben ondan daha mühimmini gördüm.

– Olamaz, dedim, ne vakit gördünüz?

– Bu gece...

– Rüyanızda mı?...

– Hayır...

– Ya nerede?...

– Evde...

– Hangi evde?...

– Yattığımız evde... Şaşaladım.

– Ne gördünüz canım, dedim.

– Piyer Loti'nin göremediği bir şeyi! Hiçbir Avrupalının tanımadığı bir sırrı!..

Gülümsüyordum. (...)

Ömer SEYFETTİN

Notlarım

etkinlik

- ✦ “Gizli Mabet” hikâyesinden alınan bu bölümü yüksek sesle sınıfta okuyalım. Hikâyeyi okurken bütün cümleleri aynı ses tonuyla mı okuduk? Farklı ses tonuyla okuduğumuz cümleleri hikâye üzerinde gösterelim.
- ✦ “– Buradan aşağıya hep Türk mahallesi mi, dedi.
 - Evet, hep Türk mahallesi.
 - O hâlde rica ederim yayan gidelim.
 - Pekâlâ, dedim.”

cümlelerini farklı ses tonlarıyla okuyup cümlelere farklı anlamlar kazandıralım. Bu anlam özellikleri ile ilgili olarak arkadaşlarımızla konuşalım.

- ✦ Hikâyede geçen “pekâlâ, “âdeta,” , mahalle” “yaşamadığımızı” kelimelerinde “a” ünlüleri bütün kelimelerde aynı şekilde mi telaffuz ediliyor? Açıklayalım.

Hayır, aynı telaffuz edilmez. Uzun okunan ve kısa okunanlar var. “Pekâla” daki “a” sesleri ise ince okunur; ilk a uzun ve kalın, ikinci kısa ve kalın; “mahalle” dekiler ise kısa ve kalın okunur.

etkinlik

- ✦ Emir cümlelerinde kullanılan ses ile soru cümlelerinde kullanılan ses farklıdır. Bunu “Gizli Mabet” hikâyesinde renkli yazılmış bölümleri sınıfta canlandırarak gösterebiliriz.
- ✦ Bu canlandırmada ses tonu, jest ve mimiklerimizin ne gibi katkıları oldu?

Ses tonu, jest ve mimikler her zaman anlamı güçlendirir, etkiyi artırır

- ✦ Hece ölçüsünde “durak” nedir?

Hece ölçüsüyle yazılan şiirlerde, ahengi artırmak amacıyla dizeler okunurken belli yerlerden ayrılır. Bu ayrım yerlerine durak denir

- ✦ Durakların şiirdeki işlevini, hangi amaçla yapıldığını ve telaffuzla ilişkisini açıklayalım.

- Şiiri okuyuna “nefes alma” payı bırakır.
- Ahenge katkı sağlar.

Notlarım



Simdi Okuma Zamanı

Canakkale Şehitlerine

Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin
Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin

Yerin altında cehennem gibi binlerce lağam
Atılan her lağamın yaktığı yüzlerce adam.

Ölüm indirmedi gökler, ölü püskürmedi yer
O ne müthiş tipidir. Savrulur enkaaz-ı beşer...

(...)

Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller
Yıldırım yaylımı tufânlar, alevden seller

Veriyor yangını, durmuş da açık sinelere,
Sürü hâlinde gezerken sayısız teyyare.

Top tüfekten daha sık gülle yağın mermiler...
Kahraman orduyu seyret ki bu tehlide güler

Mehmet Akif ERSOY



Simdi Okuma Zamanı

Acılar Denizi

Ben acılar denizinde boğulmuşum
İşitem vapur düdüklarını, martı çığlıklarını
Dalgalar her gün bir başka kıyıya atar beni
Duyarım yosunların benim için ağladıklarını

Ölüyüm çoktan, bir baksana gözlerime
Gör, içindeki o kanlı cam kırıklarını
Bu ne karanlık, bu ne zindan gece böyle
Bütün gemiler söndürmüş ışıklarını

Ben acılar denizinde boğulmuşum, yaklaşma
Sularım tuzlu, sularım zehir zemberek
Baksana, herkes içime dökmüş artıklarını
(...)

Ümit Yaşar OĞUZCAN



Notlarım

etkinlik

- “Çanakkale Şehitlerine” ve “Acılar Denizi” şiirlerini sınıfta yüksek sesle okuyalım. Şiirleri hangi ses tonlarıyla okuduk? Şiirleri farklı ses tonlarıyla okumamızın nedeni nedir? Tartışalım.
- Şiirlerin dizelerini hiç duraklamadan bir nefeste okuyalım. Şiirdeki durakların, anlamı etkiyelip etkilemediğini belirleyelim.

Anlamı güçlendirir. Bazen de dizenin daha iyi anlaşılmasını sağlar.

- Arkadaşlarımızın okuyuşlarındaki söyleyiş, ses akışı, boğumlama, vurgu, tonlama kusurlarını belirleyelim.
- “Haydi” kelimesini aşağıdaki cümlelerdeki anlamlarını verecek şekilde tonlamaya çalışalım. Tonlamayla kelimenin anlamının nasıl değiştiğini belirtelim.

Haydi, bunlar nerden çıktı?

Haydi, siz gidin, beni yalnız bırakın.

Haydi gidelim, geç kalmayalım.

Haydi gelmedi, bari haber verseydi.

Haydi canım sen de!

Haydi, yaşasa yaşasa yirmi sene yaşar.

Haydi oradan, sana mı soracağım?

Bunlar size haydi haydi yeter.



video

etkinlik

- Aşağıdaki cümlelerde vurgunun hangi ifade üzerinde olduğunu cümlelerin karşısına yazalım.

Cümle	Vurgulanan ifade
Dün akşam izlediğimiz tiyatro beni çok etkiledi.	çok
Beni bu teklifimi düşünmeden geri mi çeviriyorsun?	geri
Siz gidince kocaman ev bomboş kaldı.	bomboş
Beni bu zor günlerimde en çok üzen onun sözleriydi.	onun sözleriydi
Elindeki valizle nereye gidiyorsun?	nereye
Benim hiç haberim yoktu senin burada olduğundan.	yoktu
Ahmet Bey ne istiyormuş acaba?	ne
Artık yapmacık davranışlar sergileme.	yapmacık davranışlar



etkinlik

Notlarım

etkinlik

Aşağıdaki cümlelerin doğru olanlarını **D**, yanlış olanlarını **Y** ile gösterelim.

1. "Haydi, yemyeşil, ancak" kelimelerinde vurgu ilk hecelerde. D
2. Cümlede bir ögeyi vurgulamak istiyorsak yükleme yaklaştırırız. D
3. Duraklama, konuşma sırasında sesin konuya ve hitap edilen dinleyicilere göre alçaltılıp yükseltilmesidir. Y
4. Telaffuz, bir kelimenin ses, hece, vurgu, duraklama bakımından söylenme biçimidir. D
5. Tek heceli kelimelerde hece vurgusu olmaz. D
6. Dişlerin sesin oluşumunda herhangi bir işlevi yoktur. Y
7. Ünsüzle biten kelimedenden sonra ünlüyle başlayan bir kelime gelirse iki kelime telaffuzda birbirine bağlanarak okunur. Buna ulama denir. D
8. Boğumlama kusurları, söyleyişi olumsuz etkilemez. Y
9. "Biz buraya çok uzun zaman önce gelmişiz." cümlesinde vurgu "buraya" kelimesi üzerindedir. Y
10. Aynı veya birbirine yakın olan harflerin aynı kelime veya cümlede sıklıkla kullanımı telaffuzu zorlaştırır. D

etkinlik

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri uygun ifadelerle dolduralım.

- ✘ Siiri okurken arada nefes alıp verdiğimiz yere **durak** denir.
- ✘ Bir kelime uygun **vurgu** ile farklı anlamlar kazanabilir.
- ✘ Gıgılama, ısıklama, kekemelik, ekleme, tutukluk, gevşeklik vb. **boğumlama** kusurlarıdır.
- ✘ Ünsüzle biten kelimedenden sonra ünlüyle başlayan bir kelime gelirse, iki kelimenin birbirine bağlanarak okunması gerekir. Buna **ulama** denir.
- ✘ Türkçe kelimelerde vurgu genellikle **son hecededir**. Ancak bunun istisnaları vardır.
- ✘ "Sorunlarını ancak sağduyuyla çözebilirsin." cümlesinde vurgu **sağduyuyla** ifadesi üzerindedir.
- ✘ İsim cümlelerinde ve devrik cümlelerde vurgu **yüklem** üzerindedir.
- ✘ "Gözyaşların anıyormuş eski günleri" dizisinde ulama **gözyaşların-anıyormuş** kelimeleri ile **anıyormuş- eski** kelimeleri arasındadır.
- ✘ Konuşma sırasında sesin alçalıp yükselmesine **tonlama** denir.

Notlarım

1. Sesin konuşma esnasında alçalıp yükselmesine, sert-yumuşak bir hava kazanmasına, duyguyu ifade etmesine -----; kelimelerin ya da hecelerin bazılarının baskılı söylenmesine ----- adı verilir.

Bu cümlede boş bırakılan yerlere aşağıdakilerin hangisinde verilenler sırasıyla getirilmelidir?

- A) duraklama – boğumlama
 B) tonlama – vurgu
 C) söyleyiş – vurgu
 D) telaffuz – tonlama
 E) vurgu – duraklama

2. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde vurgu dolaylı tümlec üzerindedir?

- A) Sen benim gelmemi hiçbir zaman istemedin.
 B) Bu fırsatı değerlendirip notlarını yükseltebilirsin.
 C) Bahçenin kenarındaki taşları bir torbaya koyup dışarıya taşıdık.
 D) Derneğimize üye olmanız bizi çok mutlu eder.
 E) Yola sabahın erken saatlerinde çıktık.

3. Sonbahar yapraklarının baygın sarısı sokakları kaplamıştı.

cümlesinde hangi kelime vurgulanmıştır?

- A) Sonbahar B) baygın C) sarısı
 D) sokakları E) kaplamıştı

4. "R" ünsüzünün dilin titremesi ile boğazda meydana gelmesi ----- adlı boğumlama kusurudur. ----- ise "s" ünsüzünün şiddetinin artırılması ile ortaya çıkar.

Bu parçada boş bırakılan yerlere aşağıdakilerin hangisinde verilenler sırasıyla getirilmelidir?

- A) gıgılama - ıslıklama
 B) atlama - Gıgılama
 C) ıslıklama - Ekleme
 D) kekemelik - Atlama
 E) gevşeklik - Gıgılama

5. Aşağıdakilerin hangisinde bir bilgi yanlışı vardır?

- A) Yer adlarında vurgu ilk hecede olabilir.
 B) Konuşurken bazı kelimeleri veya heceleri baskılı söylemeye tonlama denir.
 C) Cümlede vurgu, genellikle yüklemden önceki ögededir.
 D) Olumsuzluk ekinin olduğu kelimelerin vurgusu ekten önceki hecededir.
 E) Türkçe kelimelerin vurgusu genellikle son hecededir.

6. "Beni yanlış anladın, gerçekten çok üzgünüm." cümlesinde hangi sözcükler vurgulanmıştır?

- A) Beni - çok
 B) yanlış - gerçekten
 C) anladın - üzgünüm
 D) anladın - gerçekten
 E) yanlış - çok

1

2

3

0

4

5

6

7